

Tarihî ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Üleştirme Sayıları

Erdal Şahin*

Özet: Türk dilinin gelişim sürecinde, nesneleri sayıca paylaşırma ve dağıtırma bakımlarından ifade eden birden çok üleştirme sayı şekli ortaya çıkmıştır. Bunlar, sayı adlarına belli ekler getirilmesiyle yapılmış ya da sayı adlarının bulunduğu sözcük öbekleriyle ifade edilmiştir. Bu şekillerden bazıları birçok yazı dilinde ortakken bazıları sadece bir yazı dilinde kullanılmıştır. Bazı üleştirme sayı şekilleri ise bir yazı dilinde aynı anda kullanışta olmuştur. Yazıda, üleştirme sayı ifade eden ekler ya da sözcük öbekleri gruplandırılarak incelenmiş, bunların nasıl oluştuğları hakkında fikir yürütülmüş ve Türk yazı dillerinde kullanım örnekleri verilmiştir.

Anahtar sözcükler: Tarihî Türk yazı dilleri, çağdaş Türk yazı dilleri, sayılar, üleştirme sayıları, yapım eki, çekim eki.

Distributive Numerals in Historical and Contemporary Turkic Literary Languages

Abstract: In the course of evolution of Turkic languages different forms of distributive numerals that express the meaning of division and distribution of objects emerged. They are formed by adding certain suffixes to numbers or by bringing together numbers into word groups. While some of these forms are used in only one literary language, the others are present in most of the literary languages. In some literary languages various forms of distributive numerals exist synchronically. In the article, various forms of distributive numerals are analyzed based on examples from different Turkic languages and an attempt to classify them is made as well as their etymological origins are explored.

Key words: Historical Turkic literary languages, contemporary Turkic literary languages, numerals, distributive numerals, derivational suffixes, inflectional suffixes.

---

* Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, esahin@marmara.edu.tr

1. Giriş

Sayılar varlıkların miktarını, tane olarak hesabını bildiren sözcüklerdir. Türk dilinde sayı adları, tek başlarına kullanıldıkları gibi, türlü yapım ve çekim ekleriyle de bulunurlar ve bu biçimler işlevleri ve anlamlarına göre sayı türlerini oluştururlar. Bu sayı türleri, nesnelerin sayılış sırasını veya parçalarını bildirme, nesnelere toplu veya bölük olarak belirtme gibi anlam inceliklerine sahiptirler. Bunlardan, nesnelere sayıca paylaşırma ve dağıtma bakımlarından ifade etmek için asıl sayılara bu kavramı veren eklerin ilavesiyle yapılan veya sayı adlarının bulunduğu sözcük öbekleriyle kurulan sayı şekillerine *üleştirme sayıları* denir. Üleştirme sayıları, nesnelerin sayısını bölük bölük gösteren sayılardır.

Türk dilinde üleştirme sayıları, isimleri belirten sıfat veya fiilleri belirten zarf olarak kullanılır: Uyg. *törter (türlüg)* “dörder türlü” (Ölmez 1991: 77), Har. *birer birer (ayt-)* (Ata 1997a: 312) “birer birer söylemek”, Tür. *yedişer (kuruş)* (Deny 1941: 303), Hak. *onar-onar (al-)* “onar onar almak” (Baskakov 1975: 120), Yeni Uyg. *undin (däptär)* “onar defter” (Sadvakasov 1997: 445), Türk. *ikiden (otur-)* “ikişer oturmak” (Çarıyarov 1999: 139), Kaz. *ekiden-üşten (kosıl-)* “ikişer üçer katılmak” (Şahin 2003: 301), Yak. *ikkilii (kinige)* “ikişer kitap” (Sleptsov 1972: 145), Tuv. *iyi-iyilep (al-)* “ikişer ikişer almak” (Sat 1966: 392) vb.

Tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde dil bilgisi bakımından ortaklıklar bulunmakla birlikte, bu yazı dilleri arasında özellikle ses bilgisi olmak üzere, şekil bilgisi ve söz dizimi yönünden farklılıklar da görülmektedir. Türk yazı dillerinde ses ve şekil bilgisi ile söz dizimi bakımından farklılaşan dil öğelerinden biri de üleştirme sayı biçimleridir. Tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde kullanılan üleştirme sayı biçimlerine bakıldığında bunların bu yazı dillerinin genelinde bir ekle yapılmadığı, Türk dilinin gelişim sürecinde, türlü sebeplerle, döneme ve lehçeye göre değişen birden çok üleştirme sayı şeklinin ortaya çıktığı görülür.

Türklük biliminde, her bir yazı dilinin dil bilgisi çalışmalarında üleştirme sayıları tarihî (art zamanlı) veya tasvirî (eş zamanlı) olarak incelenmiş ve örneklendirilmiştir. Bu tür çalışmalarda, üleştirme sayı şekillerinin ilgili yazı dilindeki veya tarihî şekilleri verilmiş, diğer çağdaş lehçelerdeki şekillerine değinilmemiştir. Tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinin karşılaştırıldığı Räsänen 1957: 86-88; Nurmahanova 1971: 88; Şçerbak 1977: 155-156; Tenişev 1988: 193-195; Zeynalov 1993: 155; Serebrennikov ve Hacıyeva 2002: 171-172’de üleştirme sayı şekilleri genel olarak değerlendirilmiş ve bazı lehçelerdeki örnekleri verilmiştir. Ancak, bu değerli çalışmalarda da üleştirme sayı şekillerine değinilmekle birlikte, üleştirme sayı şekillerinin lehçelere göre sınıflaması yapılarak bunların kullanım sınırları tam olarak belirlenememiştir. Ayrıca, bu çalışmalarda üleştirme sayı şekillerinin bazı lehçelerdeki farklılaşmalarının sebepleri ortaya konamamıştır. Bu durum, Türk dilinde üleştirme sayılarının ne şekillerde yapıldığının, hangi şekillerin hangi Türk yazı dillerinde

kullanıldığıının tespit edilmesini ve bu şekillerin farklılaşma sebeplerinin bütün olarak değerlendirilmesini gerektirmiştir.

2. Tarihî ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Üleştirme Sayı Şekilleri¹

2.1. +Ar, +ArI, +şAr, +sAr, +IşAr / +UşAr, +şArI, +rAr, +lAr İsimden İsim Yapma Ekleriyle Yapılanlar²

Bu tür üleştirme sayı şekilleri, ünsüzle biten sayı adlarına +ar / +er ~ +är ve ünlüyle biten sayı adlarına +şar ~ +sar / +şer ~ +ser ~ +şär ; +rar / +rer ya da +lar / +ler yapım eklerinin getirilmesiyle yapılır. Eski Türkçede üleştirme sayı ekleri, ünsüzlerden sonra +ar / +er, ünlülerden sonra genellikle +rar / +rer veya kısmen +şar / +şer idi: *birer* “birer”, *ikirer* “ikişer”, *üçer* “üçer”, *altırar* “altışar”, *yitirer* veya *yitişer* “yedişer” vb. (Gabain 1988: 75; 1998: 45; Şçerbak 1977: 154) Ünlüyle biten sayı adlarına eklenen +rar / +rer eki, hece bölünmesi *bi-rer* şeklinde olan *birerin* tesiri ile ortaya çıkmıştır. Bu +rar / +rer sonradan yerini bazı Türk yazı dillerinde +şar / +şer’e bırakmış ve üleştirme sayı ekleri +ar / +er; +şar / +şer olarak kullanılmaya başlamıştır. Yine, ünlülerden sonra gelen +şar / +şer eki de hece bölünmesi *be-şer* şeklinde olan *beşerin* tesiri ile oluşmuştur (Samoyloviç 1916: 50; Bang 1918: 526; Kononov 1954: 278; Räsänen 1957: 87; Şçerbak 1977: 154; Ergin 1988: 161; Tekin 2003: 136). Çağatay Türkçesindeki *ikirer* ~ *ikişer* “ikişer” yanında *ikiler* “ikişer” ve Hakas Türkçesindeki *ikiler* “ikişer”, *altılar* “altışar”, *çitiler* “yedişer” şekillerini Räsänen, *ikirer* şeklinden daha eski sayar ve ona göre, +l eki sayılara eklenerek +lA gibi ortaklık bildirir: *ikiler* < *iki* + *l+ *er* (1957: 87-88). Kononov, bu şekli +lA- isimden fiil yapım eki ve -r geniş zaman eki olarak (1954: 279) açıklar. Tenişev’e göre ise, üleştirme sayılarındaki +*ş, +*r, +*l çokluk, +Ar topluluk bildiren eklerdir (1988: 195).

+Ar, +şAr ~ +sAr, +rAr ya da +lAr ekleriyle yapılan üleştirme sayı şekilleri, tarihî yazı dillerinden³ Uygur, Karahanlı, Harezmi, Çağatay, Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçelerinde; çağdaş yazı dillerinde Oğuz grubundan kısmen Azerbaycan Türkçesi ile yoğunlukla Gagavuz ve Türkiye Türkçelerinde; Kıpçak

1 Çalışmada tarihî ve çağdaş Türk yazı dilleri için şu kısaltmalar kullanıldı: *Uyg.*: Eski Uygur Türkçesi, *Karh.*: Karahanlı Türkçesi, *Har.*: Harezmi Türkçesi, *Kıp.*: Kıpçak Türkçesi, *Çag.*: Çağatay Türkçesi, *EAT*: Eski Anadolu Türkçesi, *Az.*: Azerbaycan Türkçesi, *Gag.*: Gagavuz Türkçesi, *Tür.*: Türkiye Türkçesi, *Türk.*: Türkmen Türkçesi, *Başk.*: Başkurt Türkçesi, *Kar. Bal.*: Karacay Balkar Türkçesi, *Kark.*: Karakalpak Türkçesi, *Kaz.*: Kazak Türkçesi, *Kırg.*: Kırgız Türkçesi, *Kır. Tat.*: Kırım Tatar Türkçesi, *Kum.*: Kumuk Türkçesi, *Nog.*: Nogay Türkçesi, *Tat.*: Tatar Türkçesi, *Özb.*: Özbek Türkçesi, *Yeni Uyg.*: Yeni Uygur Türkçesi, *Alt.*: Altay Türkçesi, *Hak.*: Hakas Türkçesi, *Tuv.*: Tuva Türkçesi, *Yak.*: Yakut Türkçesi, *Çuv.*: Çuvaş Türkçesi.

2 Açık e, daha açık e ve yarı dar e ünlülerinden ikisinin bulunduğu yazı dillerinde daha açık olanı *ä*, açık veya yarı dar olanları e harfiyle gösterildi. Açık veya daha açık e ünlülerinden birinin bulunduğu yazı dillerinde açık veya daha açık e ünlüleri e; kapalı e ünlüsü é harfiyle gösterildi. Türkmen Türkçesinde yazıda herhangi bir işaret gösterilmeyen ünlü uzunlukları çalışmada da herhangi bir uzunluk işaretiyle belirtilmedi.

3 Köktürk alfabesiyle yazılan yazıtlarda üleştirme sayılarına örnek tespit edilememiştir.

grubundan Başkurt, Karaçay-Balkar, Kırım Tatar, Kumuk, Nogay ve Tatar Türkçelerinde; Aral-Sayan grubundan Hakas Türkçesinde; Bulgar grubundan Çuvaş Türkçesinde kullanılır:

Uyg. *birer* “birer”, *ikirer* “ikişer”, *üçer* “üçer”, *altırar* “altışar”, *yitirer* veya *yitişer* “yedişer”, *sekizer* “sekizer”, *tokuzar* “dokuzar”, *altırar y(i)g(i)rmi* “on altışar”, *yüzer* “yüzer” vb. (Gabain 1988: 75; 1998: 45; Şçerbak 1977: 154; Kaya 1994: 657, 723, 827)

Karh. *birer* “birer”, *miñer* “biner” (Mansuroğlu 1998: 156); *ikirer ikirer*⁴ “ikişer ikişer”, *üçer üçer* “üçer üçer” vb. (Ata 2004: 404)

Har. *birer* “birer”, *ekkişer* veya *ikişer* “ikişer”, *üçer* “üçer”, *törtter* “dörder”, *beşer* “beşer”, *altışar* “altışar”, *yetişer* “yedişer”, *onar* “onar”, *yüzer* “yüzer” vb. (Eckmann 1998: 189; Hacıeminoğlu 1997: 72 ; Toparlı ve Vural 2007: 42-43)

Çağ. *birer* “birer”, *ikirer* ~ *ikişer* “ikişer” veya *ikiler* “ikişer”, *üçer* “üçer”, *törtter* “dörder”, *béşer* “beşer”, *altışar* “altışar”, *yétişer* “yedişer”, *yigirmişer* “yirmişer”, *altmışar* “altmışar”, *yüzer* “yüzer” vb. (Eckmann 1988: 80-81; Şçerbak 1977: 154)

Kıp. *birer* “birer”, *ikkişer* “ikişer”, *üçer* veya *üşer* “üçer”, *dörtter* “dörder”, *beşer* “beşer”, *altışar* “altışar”, *yedişer* “yedişer” (Karamanlıoğlu 1994: 102), *miñer* “biner” vb. (Toparlı vd. 2003: 184)

EAT *birer* “birer”, *ikişer* “ikişer” (Guzev 1979: 50), *üçer* “üçer”, *dörder* “dörder”, *altışar* “altışar” (Argunşah 1999: 272, 335, 551), *onar* “onar”, *kırkar* “kırkar” vb. (Kültürel ve Beyreli 1999: 2254, 2329) Eski Anadolu Türkçesinde, ünlüyle biten sayı adlarına gelen +şAr ekinin ünsüzle biten sayı adlarına getirildiği örnekler de vardır: *dörtşer* “dörder” (Kaymaz 1991: 13).

Gag. *birär* “birer”, *ikişär* “ikişer”, *üçär* “üçer”, *dördär* “dörder”, *beşär* “beşer”, *altışar* “altışar”, *yedişär* “yedişer”, *sekizär* “sekizer”, *dokuzar* “dokuzar”, *onar* “onar” vb. (Pokrovskaya 1964: 126; 1966: 119; Özkan 1996: 133; 2007: 102)

Tür. *birer*, *ikişer*, *üçer*, *dörder*, *beşer*, *altışar*, *yedişer*, *sekizer*, *dokuzar*, *onar*, *ellişer*, *altmışar*, *yüzer* vb. (Ergin 1988: 161)

Başk. *bérer* “birer”, *ikéşer* “ikişer”, *öser* “üçer”, *dürter* “dörder”, *bişer* “beşer”, *altışar* “altışar”, *yitéşer* “yedişer”, *higézer* “sekizer”, *tugızar* “dokuzar”, *unar* “onar”, *utızar* “otuzar”, *yözer* “yüzer” vb. (Benzing 1959: 430; Yazıcı Ersoy 2007a: 770)

Kar. Bal. *birer* “birer”, *ekişer* “ikişer”, *üçer* “üçer”, *altışar* “altışar”, *onar*

4 Karahanlı Türkçesi satır arası Kur'an çevirisinin aynı nüshası (Rylands nüshası) üzerinde çalışmış olan Janos Eckmann bu şekli *ikiker ikiker* “ikişer ikişer” (1976: 144) şeklinde okumuştur.

“onar” (Habiçev 1966: 221; Çeçenov ve Ahmatov 1997: 279; Tavkul 2007: 907) Karaçay Balkar Türkçesinde ayrıca, *birer* yanında *birişer* “birer”, *üçer* yanında *üçüşer* “üçer”, *beşer* yanında *beşişer* “beşer” vb. (Pritsak 1959: 357; Tenişev 1988: 194; Çeçenov ve Ahmatov 1997: 279) şekilleri de kullanılır. Bunlar *ekişer* “ikişer”, *altışar* “altışar” gibi dar ünlüyle biten sayı adlarının üleştirme şekillerine örnektir.

Kır. Tat. *birer* “birer”, *ekişer* “ikişer”, *üçer* “üçer”, *dörder* “dörder”, *altışar* “altışar”, *onar* “onar”, *yüzer* “yüzer”, *ellişer* “ellişer”, *üç yüz kırk yedişer* “üç yüz kırk yedişer”, *iki yüz on beşer* “iki yüz on beşer”, *bir biñ otuz beşer* “bin otuz beşer” vb. (Doerfer 1959: 382; Sevortyan 1966: 243; Memetov ve Musayev 2003: 133; Yüksel 2007: 826)

Kum. *birer* “birer”, *ekişer* “ikişer”, *üçer* “üçer”, *dörter* “dörder”, *beşer* “beşer”, *altışar* “altışar”, *yettişer* “yedişer”, *segizer* “sekizer”, *toğuzar* “dokuzar”, *onar* “onar” vb. (Magomedov 1966: 201; Pekacar 2007: 981)

Nog. *birer* “birer”, *ekiser* “ikişer”, *üser* “üçer”, *beser* “beşer”, *altışar* “altışar”, *segizer* “sekizer”, *onar* “onar” vb. (Baskakov 1966c: 285; 1997b: 334; Şçerbak 1977: 154; Ergönoç Akbaba 2007: 637) Nogay Türkçesinde ekin ünlülerden sonraki +*şAr* şekli, *ş* > *s* ünsüz değişimiyle +*sAr* olmuştur.

Tat. *bérer* “birer”, *ikéşer* “ikişer”, *öçer* “üçer”, *dürter* “dörder”, *bişer* “beşer”, *altışar* “altışar”, *cidéşer* “yedişer”, *sigézer* “sekizer”, *unar* “onar”, *illéşer* “ellişer”, *altmışar* “altmışar”, *citméşer* “yetmişer”, *siksenéşer* “seksener”, *tuksanışar* “doksanan”, *iké yöz tuksanışar* “iki yüz doksanan” vb. (Thomsen 1959: 417; Şçerbak 1977: 154; Safiullina ve Zekiyev 1994: 224; Zakiyev 1997: 366; Şahin 1999: 86; Buran ve Alkaya 2006: 188) Tatar Türkçesinde ekin +*IşAr* şekli, sadece *siksen* ve *tuksan* sayılarına eklenir (Zinnetullina 2002: 82; Safiullina ve Zekiyev 1994: 224). Bu yazı dilinde +*IşAr* ekli *siksenéşer* “seksener”, *tuksanışar* “doksanan” şekillerinin, saymada kendisinden önce gelen *illéşer* “ellişer”, *altmışar* “altmışar”, *citméşer* “yetmişer” şekillerine örnektir.

Hak. *pîrer* “birer”, *ikîler* “ikişer”, *üzer* “üçer”, *törter* “dörder”, *pizer* “beşer”, *altılar* “altışar”, *çitîler* “yedişer”, *sigîzer* “sekizer”, *toğizar* “dokuzar”, *onar* “onar”, *on pîrer* “on birer”, *on pizer* “on beşer”, *otizar* “otuzar”, *hurigar* “kırkar”, *ikî çüs on altılar* “iki yüz on altışar”, *tört çüs ilîger* “dört yüz ellişer” (Karpov 1966: 435; Baskakov 1975: 120-121; Donidze 1997: 465; Arıkoğlu 2007a: 1108; Şahin 2007: 33)

Çuv. *pîrer* “birer”, *ikşer* “ikişer”, *vişşer-tıvatşar* “üçer dörder”, *ultşar* “altışar”, *şiçşer* “yedişer”, *sakîrşar* “sekizer”, *tihîrşar* “dokuzar”, *vun pîrşer* “on birer”, *vun vişşer* “on üçer”, *şirîm pîrşer* “yirmi birer”, *vitîrşar* “otuzar”, *hîrîhşer* “kırkar”, *allîşar* “ellişer”, *utmîlşar* “altmışar”, *şitmîlşer* “yetmişer”,

sakırvunşar “seksener”, *tihırvunşar* “doksana”, *şırşer* “yüzer” vb. (Andreyev 1966: 50; Yılmaz 2002: 57; Ersoy 2007: 1311) Çuvaş Türkçesinde ekin +*er* şekli sadece *pir* “bir” sayı adıyla kullanılır (Andreyev 1966: 50; Yılmaz 2002: 57; Ersoy 2007: 1311), diğer sayı adlarıyla ve hatta *pir* “bir” sayısının bulunduğu sayı öbeklerinde (*vun pırşer* “on birer”, *şirım pırşer* “yirmi birer” vb.) üleştirme bildirimini için +*şAr* eki kullanılır.⁵

Bu yazı dillerinden başka, Azerbaycan Türkçesinde *birär* “birer”, *birär-birär* “birer birer”, *ikişär-ikişär* “ikişer ikişer” (Buran ve Alkaya 2006: 63; Kartallıoğlu ve Yıldırım 2007: 199) ve *üçşär* “üçer” (Zeynalov 1993: 100) örneklerinde üleştirme bildirmek için +*är*; +*şär* ekleri bulunur. Azerbaycan Türkçesinde bu örneklerin dışında üleştirmenin bu şekli kullanılmaz. *Bir* sayı adının +*är* isimden isim yapım eki almış şekli olan *birär* sözcüğü, üleştirme sayılarının çıkma hâli ekiyle yapıldığı Kazak Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Özbek Türkçesi ile Yeni Uygur Türkçesinde de bulunur ve bu yazı dillerinde kısmen “birer” anlamıyla birlikte, özellikle “herhangi bir” (Baskakov 1966b: 306; Şçerbak 1977: 154; Sadvakasov 1997: 445; Hociyev 1997: 432; Yazıcı Ersoy 2007b: 381; Öztürk 2007: 316) anlamında kullanılır.

Kıpçak grubu lehçelerinden Karay Türkçesinin Trakay ağzında, diğer Türk lehçelerinden farklı olarak 3. kişi iyelik ekinin kalıplaştığı +*Arı* (< +*Ar* + *ı*), +*şArı* (< +*şAr* + *ı*) ekleriyle yapılmış üleştirme sayıları bulunmaktadır: *biräri* “birer”, *ikişäri* (*ekişäri*), *üçäri*, *dörtäri*, *beşäri*, *altışarı*, *yedişäri*, *segizäri*, *toguzarı*, *onarı*, *on biräri* vb. (Musayev 1977: 39-40; Kocaoğlu 2006: 19) Bu lehçenin Galiç ağzında ise, üleştirme sayıları +*Ar*; +*sAr* ekleriyle yapılır: *birer* “birer”, *ekiser* “ikişer”, *itser* “üçer” vb. (Musayev 1977: 40)

Sıfat tamlaması biçimindeki sayı adlarının üleştirme şekillerinde +*Ar*; +*şAr* ~ +*sAr*; +*rAr* ya da +*lAr* ekleri, sıfat olan birinci sayıya gelebildiği gibi ikinci sayı adına da gelebilmektedir: Uyg. *bişer yüz* “beş yüzer, beşer yüz” (Gabain 1988: 75); Tür. *ikişer yüz* veya *iki yüzer*⁶ (Ergin 1988: 239); Kır. Tat. *beşer yüz*⁷ “beş yüzer” (Memetov ve Musayev 2003: 133); Hak. *sigizon törter muñnañ* “seksen dörder bin”, *pır çüs otıs togızar muñnañ* “ yüz otuz dokuz bin” (Baskakov 1975: 120-121); Kar. Bal. *altışar yüz* “altışar yüz”, *beşşer miñ* “beşer bin” vb. (Pritsak 1959: 357) Eski Türkçede küçük sayının önce, büyük sayının sonra bulunduğu sayı öbeklerinde ise üleştirme sayı eklerinin birinci

5 Çuvaş Türkçesinde Doğu Türkçesindeki *ş* sesinin *ś* olmasına dayanarak Benzing ve Räsänen, +*şAr* ekinin bu yazı dilinde alıntı olduğunu düşünmüşlerdir (bk. Tenişev 1988: 193). Yılmaz da Çuvaş Türkçesinde üleştirme sayı eki +*şAr*’ın başka bir Türk lehçesinden ödünçlendiğini belirtir (bk. 2002: 57).

6 Muharrem Ergin’e göre, Türkiye Türkçesinde sıfat tamlaması biçimindeki sayılarda özellikle *ikişer yüz*, *beşer yüz* vb. şekilleri kullanılır ve binlerde özellikle ikinci şekil tercih edilir: *on biner*, *otuz biner*, *elli biner* yerine *onar bin*, *otuzar bin*, *ellişer bin* vb. (1988: 239)

7 Kırım Tatar Türkçesinde, sıfat tamlaması biçiminde olan sayı adlarında ek, özellikle sıfat olan birinci sayıya eklenir (Memetov ve Musayev 2003: 133).

sayıya eklendiği görülür: *birer otuz* “yirmi birer” (Nadelyayev vd. 1969: 102), *ikirer y(e)g(i)rmi* “on ikişer” (Ölmez 1991: 95), *altırar y(e)g(i)rmi* “on altışar” (Gabain 1988: 75).

Türk yazı dillerinde üleştirme sayıları yapan bu ekler, sayı adlarının dışında miktar veya miktarı soru olarak bildiren kimi sözcüklere de eklenebilir: Kıp. *teker* “teker, birer” (Clauson 1972: 368); Çağ. *yartışar* “yarımşar” (Räsänen 1957: 87); Gag. *azar* (*azar*) “azar azar”, *yarmışar* (*yarmışar*) “yarımşar yarımşar” (Özkan 1996: 133; 2007: 102); Tür. *teker* (*teker*), *azar* (*azar*), *kaçar* (*kaçar*) (Ergin 1988: 161, 239), *çoğar çoğar* (Deny 1941: 303), *yarımşar* (*yarımşar*), *çifter* (*çifter*) (Şçerbak 1977: 154); Kaz. *jartışar* (Şçerbak 1977: 154) “yarımşar”; Kır. Tat. *yarmışar* “yarımşar” (Sevortyan 1966: 243); Kum. *neçeşer* “kaçar” (Magomedov 1966: 201); Tat. *niçeşer* “kaçar” (Şçerbak 1977: 154); Çuv. *şahalşar* “azar”, *şurşar* “yarımşar” (Levitskaya 1976: 52; Ersoy 2007: 1311) vb.

+*Ar*, +*şAr*, +*sAr*, +*IşAr* / +*UşAr*, +*rAr* veya +*lAr* ekleriyle oluşturulmuş üleştirme şekilleri, kullanıldıkları yazı dillerinde, özellikle aynı iki üleştirme sayısının tekrarıyla (Har. *birer birer* (*ayt-*) (Ata 1997a: 312) “birer birer söylemek”; Gag. *altışar altışar* (*paylaştır-*) (Pokrovskaya 1964: 126) “altışar altışar paylaştırmak”; Kır. Tat. *beşer-beşer* (*kel-*) (Memetov ve Musayev 2003: 133) “beşer beşer gelmek” vb.) zarf olurken, çağdaş yazı dillerinden Kumuk, Nogay, Tatar ve Hakas Türkçelerinde bu şekiller +*lAp* (< +*lA-p*) ekiyle de zarflaştırılır: Kum. *yettişerlep* “yedişer yedişer” (Magomedov 1966: 201); Nog. *onarlap* “onar onar” (Baskakov 1966c: 285); Tat. *bişerlep* “beşer beşer” (Şçerbak 1977: 154); Hak. *altırlarlap* “altışar altışar” (Baskakov 1975: 120-121) vb. Ayrıca, Hakas Türkçesinde +*Ar*, +*lAr* ekleri bulunan ve üleştirme bildiren sözcükler, aynı işlevdeki çıkma hâli ekiyle de zarflaştırılır: *ikilerden* “ikişer ikişer”, *üzerdeñ* “üçer üçer”, *törterdeñ* “dörder dörder”, *onardañ* “onar onar”, *otuzardañ* “otuzar otuzar”, *çüzerdeñ* “yüzer yüzer” vb. (Karpov 1966: 435; Baskakov 1975: 120-121; Şçerbak 1977: 154)

Türklük bilgisi çalışmalarında +*ar* / +*er* isimden isim yapım ekinin kökeni ile ilgili çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Ekin kökeni hakkında tespit edilen eski tahmin *Kitabü'l-idrâk*'te geçer. Tarihî Kıpçak Türkçesini inceleyen eserinde Karamanlıoğlu, “Esirü'd-din Ebû Hayyan'ın 1312'de Kahire'de yazdığı *Kitabü'l-idrâk li Lisânü'l-Etrâk*'te ‘temyiz’ bahsinde *birer*, *üçer* vb. aslında *üç-erdîr* diye tasavvur edilerek, hep *keldi* fiil şekliyle verilen örnekler “bir er geldi, üç er geldi” vb. diye tercüme edilmiştir. Arkasından sıra sayı sözlerinin geldiği bu bahiste yazar, üleştirme şeklini benzerlik dolayısıyla *er* “adam” sözüyle karıştırmış olmalıdır.” (1994: 102) der. Buna benzer olarak, Räsänen de ekin kökeni olarak *er* “er, adam” (1957: 87) sözcüğünü düşünür. Bang, bu eki +*GArU* ekiyle anlamdaş bir yön eki olarak (1918: 526-27) telakki eder. Tenişev 1988:

194'te Bang'ın bu düşüncesine Karahanlı Türkçesi satır arası Kur'an çevirisinde tespit edilen *ikiker ikiker*⁸ "ikişer ikişer" örneğinin destek teşkil ettiği belirtilir. Bu teoriye göre Tenişev, ilk Türkçede üleştirme sayılarının şu şekillerde olduğunu düşünür: **pi:rer* "bিরer", *ekēger "ikişer", *üçer "üçer", **to:rter* "dörder", **pe:şer* "beşer", *altagar "altışar", *yeteger "yedişer", *sekizer "sekizer", *tokozar "dokuzar", **o:nar* "onar" (1988: 194). Celey 2000: 113-114'te Castrén'in de Bang gibi bu eki *añar* "ona" örneğindeki yön şekline benzettiği yer alır. Hacıeminoğlu, Karahanlıcada *birer* < *bir-e-r* örneğini vererek "bu şekiller kanaatimizce önce +a- / +e- ekleri ile fiil daha sonra -r eki ile isimleştirilmiştir." (1996: 63) der. Şçerbak da ekin kökeni olarak -(I)r; -(U)r; -Ar geniş zaman sıfat-fiil eklerini (1977: 154) düşünür. Celey 2000: 113-114'te Schott'un +ar / +er ve +şar / +şer ekinin kaynağı olarak *sıra* sözcüğünü düşündüğü belirtilir. Bu fikri destekleyen Celey de *sıra* sözcüğünün Türk dilinde "kat, kez, defa" anlamları olduğunu (2000: 113-114) ifade eder. Emre'ye göre ise, "*r elemanının çoğulsal bir vazife ile kullanıldığı bir yer daha vardır, bu da dağıtma (tevzi) sayılarıdır. *Birer, ikişer, üçer, dörder...* kelimelerinden anladığımız mana birli kısımlar, ikili kısımlar, üçlü kısımlar, dörtlü kısımlardır. Burada çoğul mefhumu vardır ve *er çoğul belgisi ile ifade olunmuştur. Çuvaşçada bu sayıların çoğul belgisinin bir şekli olan -se (-ase / -ese) elemanı ile teşkil edilmesi de orijinal çoğul mefhumu ile düşünülmüş olduklarını gösterir." (1943: 205-206)

2.2. +DAn, +DAñ, +DIn, +DON, +nAn Çıkma Hâli Ekleriyle Yapımlar

Bu tür üleştirme sayı şekilleri, sayı adlarına çıkma hâli ekinin getirilmesi ve kalıplaşmasıyla yapılır. Tarihî yazı dillerinde örneğine rastlanmayan bu şekil, Tat. *sigézden ürğen kamçı* "sekiz parça hâlinde örülmüş kamçı" (Şahin 2003: 301) örneğindeki gibi parça bildiren çıkma hâli ekinden ortaya çıkmış olmalıdır. Bu şekil, çağdaş yazı dillerinde Oğuz grubundan Türkmen Türkçesinde; Kıpçak grubundan Karaçay-Balkar, Karakalpak, Kazak ve Kırgız Türkçelerinde; Uygur-Karluk grubundan Yeni Uygur Türkçesinde; Aral-Sayan grubundan Altay ve Hakas Türkçelerinde kullanılır:

Türk. *ikiden* "ikişer", *sekizden* "sekizer" veya aynı sayı adının tekrarıyla çıkma hâli ekinin eklenmesiyle zarf olarak *yeke-yekeden* "bিরer bিরer", *iki-ikiden* "ikişer ikişer", *üç-üçden* "üçer üçer", *dört-dörtten* "dörder dörder", *bâş-bâşden* "beşer beşer", *altı-altıdan* "altışar altışar", *yedi-yediden* "yedişer yedişer", *sekiz-sekizden* "sekizer sekizer", *dokuz-dokuzdan* "dokuzar dokuzar", *on-ondan* "onar onar", *yüz-yüzden* "yüzer yüzer", *yüz million-yüz milliondan* "yüzer milyon yüzer milyon"; *bâşden-bâşden* "beşer beşer" vb. (Şireliyev ve Abdullayev 1986: 38; Çarıyarov 1999: 139; Hanser 2003: 85; Kara 2005: 109; 2007: 261-262)

8 Karahanlı Türkçesi satır arası Kur'an çevirisinin Rylands nüshası üzerinde çalışmış olan Janos Eckmann bu şekli *ikiker ikiker* (1976: 144) "ikişer ikişer", Aysu Ata *ikirer ikirer* "ikişer ikişer" (2004: 404) şeklinde okumuştur.

Türkmen Türkçesinde ayrıca, sayı adlarına *bir* sayı adının eklenmesiyle yapılan üleştirme biçiminin ikilemeli şekillerine çıkma hâli ekinin getirilmesiyle de zarf görevinde üleştirme sayıları yapılır: *ikibir-ikibirden* (*gir-*) “ikişer ikişer girmek” vb. (Şireliyev ve Abdullayev 1986: 38; Çarıyarov 1999: 140)

Kark. *birden* “birer”, *ekiden* “ikişer” vb. (Baskakov 1966b: 306; Uygur 2007: 574) Karakalpak Türkçesinde ayrıca, aynı sayı adının tekrarına veya topluluk bildiren +*Aw* (< +*AgU*) ekli sayılara çıkma hâli ekinin eklenmesiyle zarf görevinde üleştirme sayıları yapılır: *bes-besten* “beşer beşer” (Uygur 2007: 574); *yekeveden* “ikişer ikişer” (Tenişev 1988: 195) vb.

Kaz. *ekiden* “ikişer”, *üşten* “üçer”, *törtten* “dörder”, *onnan* “onar”, *muñnan* “biner”, *cıyırma üşten* “yirmi üçer”, *kırık ekiden* “kırk ikişer” vb. (Kenesbayev ve Karaşeva 1966: 326; Tamir 2007: 459) Kazak Türkçesinde ayrıca aynı sayı adının tekrarına veya farklı sayı adlarından ikincisine ya da topluluk bildiren +*Aw* ekli sayılara çıkma hâli ekinin eklenmesiyle zarf görevinde üleştirme sayıları yapılır: *üş-üşten* “üçer üçer”, *on-onnan* “onar onar”; *eki-üşten* “ikişer üçer”, *bes-altıdan* “beşer altışar” (Kenesbayev ve Karaşeva 1966: 326; Tamir 2007: 459); *birevden* “birer birer”, *ekeveden* “ikişer ikişer” (Şçerbak 1977: 155) vb.

Kırg. *birden* “birer”, *ekiden* “ikişer”, *eki cüzdön* “iki yüzer” vb. (Yunusaliyev 1966: 492; Kasapoğlu Çengel 2007: 511; 2005: 191) Kırgız Türkçesinde ayrıca, aynı sayı adının tekrarına veya aynı sayı adının ya da farklı sayı adlarının tekrarında sayıların her ikisine çıkma hâli ekinin eklenmesiyle zarf görevinde üleştirme sayıları yapılır: *bir-birden* “birer birer”, *eki-ekiden* “ikişer ikişer”, *üç-üçtön* “üçer üçer”; *birden-birden* “birer birer”, *birden-ekiden* “birer ikişer” vb. (Yunusaliyev 1966: 492; Kasapoğlu Çengel 2005: 191; 2007: 511)

Yeni Uyg. *birdin* “birer”, *ikkidin* “ikişer”, *üçtin* “üçer”, *törttin* “dörder”, *bäştin* “beşer”, *altıdin* “altışar”, *yättidin* “yedişer”, *säkkizdin* “sekizer”, *tokkizdin* “dokuzar”, *ondin* “onar”, *yüzdin* “yüzer” vb. (Kaydarov 1966: 374; Öztürk 1994: 60; Buran ve Alkaya 2006: 159) Yeni Uygur Türkçesinde ayrıca, aynı sayı adının tekrarına çıkma hâli ekinin eklenmesiyle zarf görevinde üleştirme sayıları yapılır: *bir-birdin* “birer birer” (Necip 1995: 43), *ikki-ikkidin* “ikişer ikişer” (Necip 1995: 174), *tört-törttün* “dörder dörder” (Necip 1995: 424) vb.

Alt. *ekideñ* “ikişer”, *beşteñ* “beşer”, *onnoñ* “onar” vb. (Baskakov 1966a: 511; 1997a: 186) Altay Türkçesinde ayrıca, aynı sayı adının tekrarında her sayıya çıkma hâli ekinin eklenmesiyle zarf görevinde üleştirme sayıları yapılır: *birdeñ-birdeñ* “birer birer”, *ekideñ-ekideñ* “ikişer ikişer”, *üçtöñ-üçtöñ* “üçer üçer”, *cüsteñ-cüsteñ* “yüzer yüzer” vb. (Güner Dilek 2007: 1040)

Üleştirme sayı bildiriminde özellikle +*Ar*; +*şAr* eklerinin kullanıldığı Karaçay-Balkar Türkçesinde ve +*Ar*; +*lAr* eklerinin kullanıldığı Hakas Türkçesinde, bu şekillerin yanında çıkma hâli eki de üleştirme sayı bildirimini için

kullanılır: Kar. Bal. *ekiden* “ikişer”, *ondan* “onar”, *cüzden* “yüzer” vb. (Habiçev 1966: 221); Hak. *ikideñ* “ikişer”, *üsteñ* “üçer”, *törtteñ* “dörder”, *onnañ* “onar”, *otızdañ* “otuzar”, *çüsteñ* “yüzer” vb. (Karpov 1966: 435; Baskakov 1975: 120-121) Ayrıca, Hakas Türkçesinde +*Ar*, +*lAr* ekleriyle yapılmış üleştirme sayılarının çıkma hâli ekiyle zarflaştırıldığı örnekler de vardır: Hak. *ikilerden* “ikişer ikişer”, *üzerdeñ* “üçer üçer”, *törterdeñ* “dörder dörder”, *onardañ* “onar onar”, *otızardañ* “otuzar otuzar”, *çüzerdeñ* “yüzer yüzer” vb. (Karpov 1966: 435; Baskakov 1975: 120-121; Şçerbak 1977: 154)

Çıkma hâli ekinin üleştirme bildirme işleviyle kullanıldığı yazı dillerinde çıkma hâli eki, bu işleviyle sayılara ve Nog. *az-azdan* “azar azar” (Şahin 2003: 301), Kırg. *calgızdan* “teker, birer” (Kasapoğlu Çengel 2007: 511) örneklerinde görüldüğü üzere miktar bildiren kimi sözcüklere eklendiği gibi, asıl sayı sıfatlarıyla tamlanan ölçü ifade eden adlara da gelebilir: Kark. *bes tonnadan* “beşer ton” (Uygur 2007: 574); Özb. *üç metrdän* “üçer metre”, *beş kilodan* “beşer kilo” (Reşetov 1966: 347) vb.

2.3. +*ArdAn*, +*lArdAn* İsimden İsim Yapma Ekleriyle Yapılanlar

Hakas Türkçesinde +*ArdAn* veya +*lArdAn* ekleri, sayılara gelen ve üleştirme bildiren +*Ar* veya +*lAr* isimden isim yapım ekleri ile çıkma hâli ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuşlardır. Hakas Türkçesinde +*Ar*, +*lAr* ekleriyle üleştirme bildiren sözcükler, aynı işlevdeki çıkma hâli ekiyle zarflaştırılır: *ikilerden* “ikişer ikişer”, *üzerdeñ* “üçer üçer”, *törterdeñ* “dörder dörder”, *onardañ* “onar onar”, *otızardañ* “otuzar otuzar”, *çüzerdeñ* “yüzer yüzer” vb. (Karpov 1966: 435; Baskakov 1975: 120-121; Şçerbak 1977: 154)

2.4. +*AwdAn* İsimden İsim Yapma Ekiyle Yapılanlar

Karakalpak Türkçesinde, topluluk bildiren +*Aw* (< +*AgU*) ekli sayılara çıkma hâli ekinin eklenmesiyle zarf görevinde kullanılan üleştirme sayılarına da rastlanır: *yekeveden* “ikişer ikişer” vb. (Tenişev 1988: 195)

2.5. +*tädän* İsimden İsim Yapma Ekiyle Yapılanlar

Özbek Türkçesinde, üleştirme bildirme işleviyle çıkma hâli eki, diğer Türk yazı dillerinden farklı olarak tane bildiren +*tä* (< Far. +*ta*) (Tenişev 1988: 195) ekli sayı adlarına gelerek kalıplaşmıştır: *bittädän* (< *bir* + *tä* + *dän*) “birer (birer)”, *ikkitädän* “ikişer (ikişer)”, *üçtädän* “üçer (üçer)”, *törttädän* “dörder (dörder)”, *beştädän* “beşer (beşer)”, *yettitädän* “yedişer (yedişer)”, *ontädän* “onar (onar)”, *yigirmätädän* “yirmişer (yirmişer)” vb. (Hociyev 1997: 432; Coşkun 2000: 88; Öztürk 2007: 316) Bu şekiller, sıfat veya zarf olarak kullanılır: *törttädän (däftär)* “dörder defter” (Marufov 1981: 254); *ikkitädän (ber-)* “ikişer ikişer vermek” (Marufov 1981: 320) vb.

2.6. Sayı Adının Tekrarıyla Yapılanlar

Tarihî yazı dillerinden Uygur Türkçesinde *bir bir* “bir bir, birer” (Gabain 1988: 75), Çağatay Türkçesinde *bir bir* “bir bir, birer” (Eckmann 1988: 81), Eski Anadolu Türkçesinde *on on* “onar onar”, *yüz yüz* “yüzer yüzer” (Kaymaz 1991: 13), *biñ biñ* “biner biner” (Timurtaş 1994: 76, 96), *iki iki* “ikişer ikişer” (Demirci ve Korkmaz 2008: 233)⁹ şekillerinde sayı adının tekrarıyla yapılmış üleştirme sayı biçimleri bulunsa da bu yazı dillerinde yaygın olan üleştirme sayı şekli *+Ar*, *+rAr*, *+şAr* veya *+lAr* ekleriyle yapılandır. Aynı şekilde, Oğuz grubundan Türkiye Türkçesinde *bir bir* “birer birer” (Türk Dil Kurumu 2005: 279) ve Türkmen Türkçesinde *bir-bir* “birer birer”, *yeke-yeke* “birer birer” (Çarıyarov 1999: 139; Kara 2005: 109) örnekleri varsa da Türkiye Türkçesinde üleştirme sayıları *+Ar*, *+şAr* ekleriyle, Türkmen Türkçesinde ise sayı adlarına çıkma hâli ekinin veya *bir* sözcüğünün eklenmesiyle yapılır. Aral-Sayan grubundan Yakutçada da *biir-biir* “birer (birer)” (Ubryatova 1966: 411) örneği dikkati çekse de bu yazı dilinde üleştirme sayıları yoğunlukla *+III*, *+IUU*, *+DII*, *+DUU*, *+nII*, *+nUU* ekiyle bulunur. Çağdaş yazı dillerinde sayı adının tekrarıyla yapılan üleştirme sayıları, özellikle Oğuz grubundan Azerbaycan Türkçesinde, Aral-Sayan grubundan Tuva Türkçesinde kullanılır:

Azr. *bir-bir* “birer (birer)”, *iki-iki* “ikişer (ikişer)”, *beş-beş* “beşer (beşer)”, *on-on* “onar (onar)” vb. (Gaciyeva 1966: 73; Şiraliyev 1997: 166; Tenişev 1988: 195)

Tuv. *bir-bir* “birer”, *iyi-iyi* “ikişer”, *üş-üş* “üçer”, *dört-dört* “dörder”, *beş-beş* “beşer”, *aldı-aldı* “altışar”, *çedi-çedi* “yedişer”, *ses-ses* “sekizer”, *tos-tos* “dokuzar”, *on-on* “onar”, *çeerbi-çeerbi* “yirmişer”, *çüs-çüs* “yüzer” vb. (Sat 1966: 392; 1997: 389; Arıkoğlu 2007b: 1181) Tuva Türkçesinde, tekrar edilen sayılardan ikincisine *+lAp* (< *+lA-p*) ekinin getirilmesiyle üleştirme sayıları zarflaştırılır: *iyi-iyilep* “ikişer ikişer”, *beş-beştep* “beşer beşer”, *on beş-on beştep* “on beşer on beşer” vb. (Sat 1966: 392; 1997: 389; Arıkoğlu 2007b: 118)

Kıpçak grubu yazı dillerinden Karaçay-Balkar ve Kırım Tatar Türkçelerinde üleştirme sayıları genel olarak *+Ar*, *+şAr* ekleriyle yapılmasına rağmen, bu yazı dillerinde Azerbaycan ve Tuva Türkçelerinde olduğu gibi sayı adlarının tekrarıyla yapılmış üleştirme şekillerine de sıkça rastlanır: Kar. Bal. *bir-bir* “birer (birer)”, *eki-eki* “ikişer (ikişer)”, *beş-beş* “beşer (beşer)” (Pritsak 1959: 357); Kır. Tat. *beş-beş* “beşer (beşer)”, *yüz-yüz* “yüzer (yüzer)” (Şçerbak 1977: 155) vb.

2.7. +n Vasıta Hâli Ekiyle Yapılanlar

Tarihî yazı dillerinden Karahanlı Türkçesinde, zarf görevinde *birin birin* “birer birer” (Abdurahmanov 1997: 69), *ikin ikin* “ikişer ikişer” (Ata 2004: 404);

9 Eski Anadolu Türkçesinde *bir bir* (Kaymaz 1991: 13) “birer birer” örneği de vardır.

Harezmi Türkçesinde *birin birin* “bir bir” (Eckmann 1998: 189), *ikin ikin* “ikişer ikişer” (Sağol 1995: 63); Çağatay Türkçesinde *birin birin* “bir bir”, *birin ikin* “birer ikişer” (Eckmann 1988: 81) ve Eski Anadolu Türkçesinde *bir birin* “birer birer” (Kaymaz 1991: 13), *ikin ikin* “ikişer ikişer” *birin ikin* “birer ikişer”; *azın azın* “azar azar” (Türk Dil Kurumu 1974: 153-154); çağdaş yazı dillerinden Gagavuz Türkçesinde *birin ikin* (Özkan 2007: 115) “birer ikişer” şekillerinde vasıta hâli eki $+n$ 'nin eklenip kalıplaştığı sayı adlarının veya miktar bildiren sözcüklerin tekrarıyla yapılmış üleştirme sayı şekillerine rastlansa da bu yazı dillerinde yaygın olan üleştirme sayı şekli $+Ar$; $+şAr$; $+rAr$ veya $+lAr$ ekleriyle yapılanıdır. Aynı şekilde, Oğuz grubundan Türkmen Türkçesinde *birin-birin* “birer birer” (Çarıyarov 1999: 139; Kara 2005: 109) şeklinde üleştirme sayı örneği varsa da bu yazı dilinde yaygın üleştirme şekilleri, çıkma hâli ekiyle veya sayı adlarıyla birlikte *bir* sözcüğünün kullanılmasıyla yapılır. Bu yazı dillerinde $+n$ vasıta hâli ekiyle yapılmış üleştirme şekilleri, birkaç örnekle sınırlı kalmış, sistemli bir üleştirme bildirim şekli olamamıştır.

2.8. $+lAp$, $+DAp$, $+DOp$ İsimden İsim Yapma Ekleriyle Yapılanlar

$+lAp$ (ses değişmesiyle $+DAp$, $+DOp$) eki, $+lA-$ isimden fiil ve $-p$ zarf fiil eklerinin kalıplaşmasıyla oluşmuştur. Ek, kullanıldığı yazı dillerinde eklendiği isimlerden zarf türünde sözcükler yapar. Bu ekle yapılan ve tarihî yazı dillerinde görülmeyen bu tür üleştirme sayı ifadesi, özellikle Tuva Türkçesinde dikkati çeker ve bu dilde tekrar edilen sayılardan ikincisine $+lAp$ ekinin getirilmesiyle üleştirme sayıları zarflaştırılır: *iyi-iyilep* “ikişer ikişer”, *beş-beştep* “beşer beşer”, *on beş-on beştep* “on beşer on beşer” vb. (Sat 1966: 392; 1997: 389; Arıkoğlu 2007b: 118) Ek, Tuva Türkçesinde iki ayrı sayıdan her birinin sonuna gelerek de üleştirme bildirir ve yazımda bu iki sayı arasına virgül konur: *iyilep, üstep* “ikişer üçer”, *beştep, onnap* “beşer onar” vb. (Arıkoğlu 2007b: 118)

Bu tür üleştirme sayı ifadesi, çağdaş Kıpçak yazı dillerinde ve Özbek Türkçesinde de kullanılır: Kark. *onlap* “onar onar”, *jüzlep* “yüzer yüzer” (Uygur 2007: 574), Nog. *altılap* “altışar altışar”, *çetilep* “yedişer yedişer”, *onlap* “onar onar”, Kırg. *ondop* “onar onar”, Özb. *beşlöp* “beşer beşer” vb. (Tenişev 1988: 195)

2.9. $+ArlAp$, $+şArlAp$, $+lArlAp$ İsimden İsim Yapma Ekleriyle Yapılanlar

$+ArlAp$, $+şArlAp$, $+lArlAp$ ekleri, sayılara gelen $+Ar$; $+şAr$ veya $+lAr$ isimden isim yapım ekleri ile $+lA-$ isimden fiil ve $-p$ zarf fiil eklerinin kalıplaşmasıyla oluşmuştur. Bu ek, kullanıldığı yazı dillerinde eklendiği isimlerden zarf türünde sözcükler yapar. Bu ekle yapılan üleştirme sayı ifadesinin örnekleri, çağdaş yazı dillerinden Kumuk, Nogay, Tatar ve Hakas Türkçelerinde görülür: Kum. *ekişerlep* “ikişer ikişer”, *yettişerlep* “yedişer yedişer” vb. (Magomedov 1966: 201); Nog. *onarlap* “onar onar” vb. (Baskakov 1966c:

285); Tat. *bişerlep* “beşer beşer”, *unarlap* “onar onar” vb. (Şçerbak 1977: 154); Hak. *pırerlep* “birer birer”, *pizerlep* “beşer beşer”, *altırlap* “altışar altışar”, *çitilerlep* “yedişer yedişer”, *sigizerlep* “sekizer sekizer”, *onarlap* “onar onar” vb. (Baskakov 1975: 120-121; Şçerbak 1977: 154)

2.10. +Awlap İsimden İsim Yapma Ekiyle Yapılanlar

+Awlap eki, sayılara gelen ve topluluk bildiren +Aw (< +AgU) isimden isim yapım eki ile +lA isimden fiil ve -p zarf fiil eklerinin kalıplaşmasıyla oluşmuştur. Bu ek de eklendiği isimlerden zarf türünde sözcükler yapar. Bu ekle yapılan üleştirme sayı ifadesinin örnekleri çağdaş Kıpçak yazı dillerinde seyrekçe görülür: Kark. *ekewlep* “ikişer ikişer”, Tat. *öçewlep* “üçer üçer” vb. (Tenişev 1988: 195)

2.11. +(I)mlAp İsimden İsim Yapma Ekiyle Yapılanlar

Karakalpak Türkçesinde seyrek olarak kullanılır ve üleştirme ifade eder: *birimlep* “birer birer” (Uygur 2007: 574), *yekimlep* “ikişer ikişer” (Tenişev 1988: 195). +(I)mlAp eki, +(I)m isimden isim yapım eki ile +lA- isimden fiil ve -p zarf fiil eklerinin kalıplaşmasıyla oluşmuştur.

2.12. +(I)m İsimden İsim Yapma Ekiyle Yapılanlar

Tarihî yazı dillerinden Eski Anadolu Türkçesinde +Ar; +şAr isimden isim yapma ekleriyle yapılan üleştirme sayı biçimleri yanında, sadece *bir* sözcüğüne +m isimden isim yapma ekinin getirilmesi ve bunun tekrarıyla yapılmış *birim birim* “birer birer” (Kaymaz 1991: 13) üleştirme sayı şekli dikkati çeker.

2.13. +Am İsimden İsim Yapma Ekiyle Yapılanlar

Kıpçak grubu yazı dillerinden Başkurt, Karaçay-Balkar, Nogay, Tatar Türkçelerinde sadece *bir* ~ *bér* sayı ismine +Am isimden isim yapma ekinin getirilmesi ve bunun tekrarıyla yapılmış zarf türünde üleştirme sayı şekline rastlanır: Başk. *bérem-bérem* “birer birer” (Uraksin 1996: 85), Kar. Bal. *birem-birem* “birer birer” (Tavkul 2007: 907), Nog. *birem-birem* “birer birer” (Baskakov 1963: 82), Tat. *bérem-bérem* “birer birer” (Ganiyev vd. 1997: 50) vb.

2.14. +III, +IUU, +DII, +DUU, +nII, +nUU İsimden İsim Yapma Ekleriyle Yapılanlar

+III, +IUU (ses değişmesiyle +DII, +DUU, +nII, +nUU) ekiyle yapılan üleştirme sayı ifadesi, çağdaş yazı dillerinden sadece Yakutçada bulunur: *biirdii* “birer (birer)”, *ikkilii* “ikişer (ikişer)”, *üstüü* “üçer (üçer)”, *tüörtüü* “dörder (dörder)”, *biestii* “beşer (beşer)”, *altalu* “altışar (altışar)”, *setteli* “yedişer (yedişer)”, *agıstı* “sekizer (sekizer)”, *togustuu* “dokuzar (dokuzar)”, *uonmuu* “onar (onar)”, *süürbelii* “yirmişer (yirmişer)”, *otuttuu* “otuzar (otuzar)”, *süüstüü* “yüzer (yüzer)” vb. (Böhtlingk 1851: 262; Ubryatova 1966: 411; 1972: 580; Antonov 1997: 520; Kirişçioglu 1994: 70; 2007: 1262) Bu şekiller, sıfat veya

zarf olarak kullanılır: *uonnuu (kiile)* “onar kilo”; *ikkilii (buol-)* “ikişer ikişer olmak” (Sleptsov 1972: 145) vb.

Yakut Türkçesinde üleştirme sayıları yapan bu ekin kaynağı olarak, Räsänen Eski Türkçedeki *miñlig tümenlig* “binli tümenli (on binli)” örneğini de vererek *+Ilg / +Ug* ekini (1957: 88) gösterir. Ubryatova, ekin kökeninin *< +IAA-* (isimden fiil yapım eki) + *-II* (zarf fiil eki) olduğunu (1972: 580) yazar. Serebrennikov ve Hacıyeva ise, ekin kökeninin açıklanamadığını (2002: 172) belirtmişlerdir.

2.15. Sayılara *Bir Sayı Adının Eklenmesiyle Yapılanlar*

Bu üleştirme sayı şekli, çağdaş Türk yazı dillerinden sadece Türkmen Türkçesinde yaygın kullanılır: *ikibir* “ikişer”, *üçbir* “üçer”, *beşbir* “beşer”; *ikibir-ikibir* “ikişer ikişer”, *üçbir-üçbir* “üçer üçer”; *ikibir-üçbir* “ikişer üçer”, *üçbir-dörtbir* “üçer dörder” vb. (Şireliyev ve Abdullayev 1986: 38; Çarıyarov 1999: 139-140; Hanser 2003: 85; Kara 2005: 109; 2007: 261) Bu üleştirme biçiminin, *bir-bir* “bire birer” şeklinde üleştirme ifade eden ikilemedeki *bir* sözcüğünün alınarak üleştirme sayı kavramını ifade etmek üzere diğer sayı adlarına eklenmesiyle yapıldığı açıktır. Türkmen Türkçesinde, bu tür üleştirme sayı şekillerine çıkma hâli ekinin getirilmesiyle de zarf görevinde üleştirme sayıları yapılır: *ikibir-ikibirden (gir-)* “ikişer ikişer girmek” vb. (Şireliyev ve Abdullayev 1986: 38; Çarıyarov 1999: 140)

3. Sonuç

Tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde tespit edilen on beş tane üleştirme sayı şeklinden en yaygını, sayı adlarına gelen ve köken bakımından birbiriyle ilgili *+Ar*, *+ArI*, *+şAr*, *+sAr*, *+IşAr / +UşAr*, *+şArI*, *+rAr*, *+lAr* eklerinin getirilmesiyle yapılanıdır. Bu tür üleştirme sayı şekilleri, tarihî yazı dillerinden Uygur, Karahanlı, Harezmi, Çağatay, Kıpçak, Eski Anadolu Türkçelerinde kullanılmış ve çağdaş yazı dillerinde Oğuz grubundan kısmen Azerbaycan Türkçesi ile yoğunlukla Gagavuz ve Türkiye Türkçelerinde; Kıpçak grubundan Başkurt, Karaçay-Balkar, Kırım Tatar, Kumuk, Nogay, Tatar Türkçelerinde; Aral-Sayan grubundan Hakas Türkçesinde; Bulgar grubundan Çuvaş Türkçesinde kullanılmaktadır.

Üleştirme sayı ifade eden bu ekler, Oğuz grubundan Türkmen Türkçesinde; Kıpçak grubundan Karakalpak, Kazak, Kırgız Türkçelerinde; Uygur-Karluk grubundan Yeni Uygur Türkçesinde; Aral-Sayan grubundan Altay Türkçesinde yerini üleştirme sayılarını ifade etme işleviyle kalıplaşmış çıkma hâli ekine bırakmıştır. Uygur-Karluk grubundan Özbek Türkçesinde de aynı işlevle çıkma hâli ekinin kalıplaştığı *+tädän* (*< +tä+dän*) isimden isim yapım eki üleştirme sayı ifade etmek üzere kullanılır. Kıpçak grubundan Karaçay-Balkar Türkçesinde *+Ar*, *+şAr* (ayrıca *+IşAr / +UşAr*) ve Aral-Sayan grubundan Hakas Türkçesinde *+Ar*, *+lAr* ekleri de çıkma hâli eki yanında üleştirme bildirmek

üzere kullanıştadır.

Tarihî ve çağdaş yazı dillerinde, genel olarak, sayı adının tekrarıyla yapılmış üleştirme şekilleri bulunsa da bu şekilden özellikle Oğuz grubundan Azerbaycan Türkçesinde ve Aral-Sayan grubundan Tuva Türkçesinde üleştirme bildirim için kurallı ve yaygın olarak yararlanılır. Kıpçak grubundan Karaçay-Balkar Türkçesinde +Ar; +şAr (ayrıca +IşAr / +UşAr) isimden isim yapım ekleri ile çıkma hâli eki yanında ve Kırım Tatar Türkçesinde +Ar; +şAr isimden isim yapım ekleri yanında sayı adının tekrarıyla yapılmış üleştirme sayı şekillerinin çokça kullanıldığı dikkati çeker.

Türk yazı dillerinde sıfat ya da zarf türünde kullanılan üleştirme sayıları biçim olarak birbirinden ayrılmıştır. Örneğin, üleştirme sayılarının +Ar; +şAr; +sAr; +rAr veya +lAr ekleriyle yapıldığı yazı dillerinde aynı iki üleştirme sayısının tekrarıyla, üleştirme sayılarının aynı sayı adının tekrarıyla yapıldığı yazı dillerinde ise çıkma hâli ekinin eklenmesiyle üleştirme sayıları zarflaştırılırken Karakalpak, Nogay, Özbek ve Tuva Türkçelerinde -lAp; Kumuk, Tatar, Hakas ve yine Nogay Türkçelerinde -ArIAp, +şArIAp, +lArIAp; yine Karakalpak ve Tatar Türkçelerinde AwIAp; ayrıca yine Karakalpak Türkçesinde -(I)mlAp yapım ekleri sayı adlarından zarf türünde üleştirme sayıları yapmak üzere kullanılır.

Tarihî yazı dillerinden Karahanlı, Harezmi, Çağatay ve Eski Anadolu Türkçelerinde ve çağdaş yazı dillerinden Türkmen Türkçesinde +n vasıta hâli ekinin kalıplaştığı üleştirme sayı örnekleri görülse de bu şekil birkaç örnekle sınırlı kalmış, bütün sayılara uygulanan bir üleştirme bildirim şekli olamamıştır.

Türk yazı dillerinden sadece birinde kullanılan ya da bir örneği olan üleştirme sayı biçimleri de vardır. Aral-Sayan grubundan Yakut Türkçesinde üleştirme sayıları yapan +III, +IUU (ses değişmesiyle +DII, +DUU, +nII, +nUU) eki gelişmiş ve Oğuz grubundan Türkmen Türkçesinde özellikle çıkma hâli ekiyle üleştirme bildirim yanında, sayı adlarına bir sözcüğünün eklenmesiyle yapılan üleştirme şekli de ortaya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde +(I)m ve Başkurt, Karaçay-Balkar, Nogay, Tatar Türkçelerinde +Am ekleri, birer örnek olsa da üleştirme sayıları yapmak üzere kullanılmıştır.

Kaynaklar

- Abdurahmanov, G. A. (1997), “Karahanidsko-Uygurskiy Yazık”, *Yazıki Mira (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelskiy Dom Kırgızstan, Bişkek, s. 64-74.
- Andreyev, İ. A. (1966), “Çuvaşskiye Yazık”, *Yazıki Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 43-65.
- Antonov, N. K. (1997), “Yakutskiye Yazık”, *Yazıki Mira (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2. İzdatelskiy Dom Kırgızstan, Bişkek, s. 513-524.
- Argunşah, Mustafa (1999), *Muhammed b. Mahmüd-ı Şirvâni Tuhfe-i Murâdi (İnceleme-Metin-Dizin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Arıkoğlu, Ekrem (2007a), “Hakas Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican

- Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 1085-1148.
- Arıkoğlu, Ekrem (2007b), “Tuva Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 1149-1228.
- Ata, Aysu (1997a), *Nâsırü'd-dîn bin Burhânü'd-dîn Rabgûzî Kısasü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları) I Giriş-Metin-Tıpkıbasım*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ata, Aysu (1997b), *Nâsırü'd-dîn bin Burhânü'd-dîn Rabgûzî Kısasü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları) II Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ata, Aysu (2004), *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Azimov, P. ve C. Amansariyev, K. Sariyev (1966), “Turkmenskiy Yazık”, *Yazıki Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 91-111.
- Bang, W. (1918), “Beiträge zur türkischen Wortforschung II”, *Turan*, No: 9/10: 525-527.
- Baskakov, N. A. (Red.) (1963), *Nogaysko-Russkiy Slovar*, Gosudarstvennoye İzdatelstvo İnostrannih i Natsionalnih Slovarey, Moskova.
- Baskakov, N. A. (1966a), “Altayskiy Yazık”, *Yazıki Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 506-522.
- Baskakov, N. A. (1966b), “Karakalpakskiy Yazık”, *Yazıki Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 301-319.
- Baskakov, N. A. (1966c), “Nogayskiy Yazık”, *Yazıki Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 280-300.
- Baskakov, N. A. (1997a), “Altayskiy Yazık”, *Yazıki Mira (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelskiy Dom Kırgızstan, Bışkek, s. 179-187.
- Baskakov, N. A. (1997b), “Nogayskiy Yazık”, *Yazıki Mira (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelskiy Dom Kırgızstan, Bışkek, s. 328-335.
- Baskakov, N. A. (Red.) (1975), *Grammatika Hakasskogo Yazıka*, İzdatelstvo Nauka, Moskova.
- Benzing, Johannes (1959), “Das Baschkirische”, *Philologiae Turcicae Fundamenta I*, Verlag Steiner, Wiesbaden, s. 421-433.
- Böhtlingk, Otto (1851), *Über die Sprache der Jakuten*, St. Petersburg.
- Buran, Ahmet ve Ercan Alkaya (2006), *Çağdaş Türk Lehçeleri*, 4. bs., Akçağ Yayınları, Ankara.
- Celey, L. (2000), *Tatar Têlênêñ Tarihi Morfolojiyesé (Oçerkler)*, Fikér Yayınları, Kazan.
- Clauson, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, At The Clarendon Press, Oxford.
- Coşkun, Volkan (2000), *Özbek Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Çarıyarov, B. (1999), “Sanlar”, *Türkmen Diliniñ Grammatikasy (Morfolojiya)*, Ruh Neşriyatı, Aşgabat, s. 116-146.
- Çeçenov, A. A. ve İ. H. Ahmatov (1997), “Karaçayev-Balkarskiy Yazık”, *Yazıki Mira (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelskiy Dom Kırgızstan, Bışkek, s. 272-285.
- Demirci, Ümit Özgür ve Şenol Korkmaz (2008), *Yüsuf u Zeliâ (Destân-ı Yüsuf Aleyhi's-selâm ve hazâ ahsenü'l-kasasi'l-mübârek)*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Deny, Jean (1941), *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, (Çev. Ali Ulvi Elöve), Maarif Matbaası, İstanbul.
- Doerfer, Gerhard (1959), “Das Krimtatarische”, *Philologiae Turcicae Fundamenta I*, Verlag Steiner, Wiesbaden, s. 369-390.

- Donidze, G. İ. (1997), “Hakasskiy Yazık”, *Yazıki Mira (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelskiy Dom Kırgızstan, Bişkek, s. 459-470.
- Eckmann, Janos (1976), *Middle Turkic Glosses of The Rylands İnterlinear Koran Translation*, Akademiai Kiado, Budapeşte.
- Eckmann, Janos (1988), *Çağatayca El Kitabı*, (Çev. Günay Karaağaç), İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Eckmann, Janos (1998), “Harezmi Türkçesi”, *Tarihî Türk Şiveleri*, (Çev. Mehmet Akalın), 3. bs., Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 173-210.
- Emre, Ahmet Cevat (1943), *Türkçede İsim Temelleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.
- Ercilasun, Ahmet Bican (Der.) (1992), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, C. 2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Ergin, Muharrem (1988), *Türk Dil Bilgisi*, 17. bs., Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul.
- Ergönerç Akbaba, Dilek (2007), “Nogay Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 623-678.
- Ersoy, Fevzi (2007), “Çuvaş Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 1285-1340.
- Gabain, Annemaria Von (1998), “Eski Türkçe”, *Tarihî Türk Şiveleri*, (Çev. Mehmet Akalın), 3. bs., Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 29-66.
- Gabain, Annemarie Von (1988), *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gaciyeva, N. Z. (1966), “Azerbaycanskiy Yazık”, *Yazıki Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 66-93.
- Ganiyev, Fuat ve Rifkat Ehmetyanov, Halil Açıkgöz, *Tatarça-Töreke Sözlük*, İnsan Neşriyatı, Kazan-Moskova.
- Guzev, V. G. (1979), *Staroosmanskiy Yazık*, İzdatelstvo Nauka, Moskova.
- Güner Dilek, Figen (2007), “Altay Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 1009-1084.
- Habiçev, M. A. (1966) (4), “Karaçayev-Balkarskiy Yazık”, *Yazıki Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 213-233.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1996), *Karahanlı Türkçesi ve Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1997), *Harezmi Türkçesi ve Grameri*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Hanser, Oskar (2003), *Türkmence Elkitabı*, (Çev. Zühal Kargı Ölmez), Türk Dilleri Araştırmaları, İstanbul.
- Hociyev, A. P. (1997), “Uzbekskiye Yazık”, *Yazıki Mira (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelskiy Dom Kırgızstan, Bişkek, s. 426-437.
- Kara, Mehmet (2005), *Türkmen Türkçesi Grameri*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Kara, Mehmet (2007), “Türkmen Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 231-290.
- Karamanloğlu, Ali Fehmi (1994), *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karpov, V. G. (1966), “Hakasskiy Yazık”, *Yazıki Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 428-445.

- Kartallıoğlu, Yavuz ve Hüseyin Yıldırım (2007), “Azerbaycan Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 171-230.
- Kasapoğlu Çengel, Hülya (2005), *Kırgız Türkçesi Grameri*, Akçay Yayınları, Ankara.
- Kasapoğlu Çengel, Hülya (2007), “Kırgız Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 481-542.
- Kaya, Ceval (1994), *Uygurca Altun Yaruk (Giriş, Metin ve Dizin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kaydarov, A. T. (1966), “Uygurskiy (Novouygurskiy) Yazık”, *Yazıki Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 363-386.
- Kaymaz, Zeki (1991), “Eski Anadolu Türkçesinde Sayı Adları ve Kullanılışları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1991*, s. 5-17.
- Kenesbayev, S. K. ve N. B. Karaşeva (1966), “Kazahskiy Yazık”, *Yazıki Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 320-339.
- Kirişçiöğlü, M. Fatih (1994), *Saha (Yakut) Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kirişçiöğlü, M. Fatih (2007), “Saha Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 1229-1284.
- Kocaoğlu, Timur (2006), *Karay The Trakai Dialect*, Lincom GmbH, Münih.
- Kononov, A. N. (1954), “Tyurkskiye Etimologii”, *Uçen. Zap. LGU*, N. 179. Ser. Bostokoved. Nauk, Vıp. 4: İstoriya i Filologiya Stran Vostoka, s. 277-284.
- Kültürel, Zuhâl ve Latif Beyreli (1999), *Şerifi Şehnâme Çevirisi*, C. IV (Sözlük), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Levitskaya, L. C. (1976), *İstoriçeskaya Morfolojiya Çuvaşskogo Yazıka*, İzdatelstvo Nauka, Moskova.
- Magomedov, A. G. (1966), “Kumıkskiy Yazık”, *Yazıki Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 194-212.
- Mansuroğlu, Mecdut (1998), “Karahanlıca”, *Tarihî Türk Şiveleri*, (Çev. Mehmet Akalın), 3. bs., Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 133-171.
- Marufov, Z. M. (Red.) (1981), *Özbek Tilining İzhli Lugati*, 2 C., Russkiy Yazık Yayınları, Moskova.
- Memetov, A. ve K. Musayev (2003), *Krımıatarskiy Yazık*, Krımskoye Uçebno-Pedagogičeskoye Gosudarstvennoye İzdatelstvo, Simferopol.
- Musayev, K. M. (1977), *Kratkiy Grammatičeskiy Oçerk Karaimskogo Yazıka*, İzdatelstvo Nauka, Moskova.
- Nadelyayev, V. M. ve D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. M. Şçerbak (1969), *Drevnetyurkskiy Slovar*, İzdatelstvo Nauka, Leningrad.
- Necip, Emir Necipoviç (1995), *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, (Çev. İktil Kurban), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Nurmahanova, E. N. (1971), *Türki Tilderinin Salıstırmalı Grammatikası*, Mektep Yayınları, Almatı.
- Ölmez, Mehmet (1991), *Altun Yaruk III. Kitap (5. Bölüm) (Suvarnaprabhasasutra)*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 1, Ankara.
- Özkan, Nevzat (2007), “Gagavuz Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 81-170.

- Özkan, Nevzat (1996), *Gagavuz Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özkan, Nevzat (2007), “Gagavuz Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet B. Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Öztürk, Rıdvan (1994), *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Öztürk, Rıdvan (2007), “Özbek Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 291-354.
- Pekacar, Çetin (2007), “Kumuk Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 939-1008.
- Pokrovskaya, L. A. (1964), *Grammatika Gagauzskogo Yazıka (Fonetika i Morfolojiya)*, İzdatelstvo Nauka, Moskova.
- Pokrovskaya, L. A. (1966), “Gagauzskiy Yazık”, *Yazıkı Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıkı)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 112-138.
- Pritsak, Omeljan (1959), “Das Karatschaische und Balkarische”, *Philologiae Turcicae Fundamenta I*, Verlag Steiner, Wiesbaden, s. 340-368.
- Räsänen, Martti (1957), *Materialien zur Morphologie der Turkischen Sprachen*, Studia Orientalia Edidit Societas Orientalis Fennica XXI, Helsinki.
- Reşetov, V. V. (1966), “Uzbekskiy Yazık”, *Yazıkı Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıkı)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 340-362.
- Sadvakasov, G. S. (1997), “Uygurskiy Yazık”, *Yazıkı Mira (Tyurkskiye Yazıkı)*, C. 2, İzdatelskiy Dom Kırgızstan, Bişkek, s. 437-450.
- Safiullina, F. S. ve M. Z. Zekiyev (1994), *Hezêrgê Tatar Edebi Têlé*, Megarîf Yayınları, Kazan.
- Sağol, Gülден (1995), *An İnterlinear Translation of The Qur'an into Khwarazm Turkish. Part II: Glossary*, Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Boston.
- Samoyloviç, A. N. (1916), *Opıt Kratkoy Krumsko-Tatarskoy Grammatiki*, Petersburg.
- Sat, Ş. Ç. (1966), “Tuvinskiy Yazık”, *Yazıkı Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıkı)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 387-402.
- Sat, Ş. Ç. (1997), “Tuvinskiy Yazık”, *Yazıkı Mira (Tyurkskiye Yazıkı)*, C. 2, İzdatelskiy Dom Kırgızstan, Bişkek, s. 384-393.
- Serebrennikov, B. A ve N. Z. Hacıyeva (2002), *Türk Dillêrinin Müqayisêli Tarixi Qrammatikası*, (Çev. Tofiq Hacıyev), Seda Yayınları, Bakü.
- Sevortyan, E. V. (1966), “Kırmısko-Tatarskiy Yazık”, *Yazıkı Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıkı)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 234-258.
- Sleptsov, P. A. (Red.) (1972), *Sahalu-Nuuççalı Tılcı - Yakutsko-Russkiy Slovar*, İzdatelstvo “Sovetskaya Entsiklopediya”, Moskova.
- Şahin, Erdal (1999), *Yurt Konulu Tatar Cırları (Giriş-Metin-Aktarma-Dizin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Şahin, Erdal (2003), *Tarihî ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Hâl Ekleri ve İşlevleri*, yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, Erdal (2007), *Hakas Destanı Altın Çüs (Giriş-Metin-Aktarma-Dizin)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Şçerbak, A. M. (1977), *Oçerki po Sravnitelnoy Morfoloji Tyurkskih Yazıkı*, İzdatelstvo Nauka, Leningrad.

- Şiraliyev, M. Ş. (1997), “Azerbaycanskiy Yazık”, *Yazıki Mira (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelskiy Dom Kırgızstan, Bişkek, s. 160-172.
- Şireliyev, M. Ş. ve K. M. Abdullayev (1986), *Oğuz Grubu Türk Dillerinin Mügayiseli Grammatikası (Morfologiya)*, C. 2, Bakü.
- Tamir, Ferhat (2007), “Kazak Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 429-480.
- Tavkul, Ufuk (2007), “Karaçay-Malkar Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 883-938.
- Tekin, Talat (2000), *Orhon Türkçesi Grameri*, Şafak Matbaacılık, Ankara.
- Tekin, Talat (2003), “Türkçe /ş/, Çuvaşça /ś/ ve Moğolca /ç/”, *Makaleler I Altayistik*, yay. (Hzl. Emine Yılmaz-Nurettin Demir, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 235-240.
- Tenişev, E. R. (1988), “İmya Çislitelnoye”, *Sravnitelno-İstoriçeskaya Grammatika Tyurkskih Yazıkov (Morfologiya)*, (Red. E. R. Tenişev), İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 162-201.
- Thomsen, Kaare (1959), “Kasantatarische und die Westsibirischen Dialekte”, *Philologiae Turcicae Fundamenta I*, Verlag Steiner, Wiesbaden, s. 407-421.
- Timurtaş, Faruk K. (1994), *Eski Türkiye Türkçesi (XV. Yüzyıl) Gramer-Metin-Sözlük*, Enderun Yayınları, İstanbul.
- Toparlı, Recep ve Hanifi Vural (2007), *Harezmi Türkçesi*, Öncü Basımevi, Tokat.
- Toparlı, Recep ve Hanifi Vural, Recep Karaatlı (2003), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu (1974), *Tarama Sözlüğü VII Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu (2005), *Türkçe Sözlük*, 10. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ubryatova, Y. İ. (1966), “Yakutskiy Yazık”, *Yazıki Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, Moskova: İzdatelstvo Nauka: 403-427.
- Ubryatova, Y. İ. (1972), “Kratkiy Grammatičeskiy Oçerk Yakutskogo Yazıka”, *Sahalu-Nnuççalı Tılcıt - Yakutsko-Russkiy Slovar*, (Red. P. A. Sleptsov), İzdatelstvo “Sovetskaya Entsiklopediya”, Moskova, s. 569-606.
- Uraksin, Z. G. (Red.) (1996), *Başkırsko-Russkiy Slovar*, İzdatelstvo “Digora”, Moskova.
- Uygur, Ceyhun Vedat (2007), “Karakalpak Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 543-622.
- Yazıcı Ersoy, Habibe (2007a), “Başkurt Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 749-810.
- Yazıcı Ersoy, Habibe (2007b), “Yeni Uygur Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 355-428.
- Yılmaz, Emine (2002), *Çuvaşça Çok Zamanlı Morfoloji Bir Deneme*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Yunusaliyev, B. M. (1966), “Kırgızskiy Yazık”, *Yazıki Narodov SSSR (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelstvo Nauka, Moskova, s. 482-505.
- Yüksel, Zühal (2007), “Kırım Tatar Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edt. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 811-882.
- Zakiyev, M. Z. (1997), “Tatarskiy Yazık”, *Yazıki Mira (Tyurkskiye Yazıki)*, C. 2, İzdatelskiy Dom Kırgızstan, Bişkek, s. 357-371.
- Zeynalov, Ferhat (1993), *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, (Çev. Yusuf Gedikli), Cem Yayınları, İstanbul.